

ENGELLENEMEYEN KÜRESELLEŞME SÜRECİ: MAI ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Mehmet DEMİRAL

Niğde Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Politikası A.B.D., Kat:3 No: 316, Merkez
Kampus/51100 - NİĞDE

ÖZET

II. Dünya Savaşının ardından kapitalizm ve küreselleşme süreci hızla yükselişe geçmiştir. Sömürgelerin bağımsız devletler olarak dünya kapitalist sistemine uyum sağlamaları, sermaye ihracındaki ve çokuluslu şirketlerin sayısı ve büyüklüklerindeki artış, küreselleşmenin yeni bir sıçrama dönemine girdiğini göstermektedir. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde, uzun süre küreselleşme ile bir arada yaşamaları zaten olanaksız olan bürokratik diktatörlükler, teker teker yıkılarak emperyalist sisteme dahil olmuşlardır. Böylece sistemin tüm dünyaya yayılmasının önündeki 75 yıllık engel tarihe gömülmüştür.

Son yıllarda, Türkiye'de de kendisini iyiden iyiye gösteren, önü alınamayan küreselleşme süreci, artık varlığını yüksek tutarlarda sermaye hareketliliği ile de göstermiş, sermayenin dünyada yayılması önündeki tüm engellerin kaldırılması sürecini doğurmuştur. Bazı uzmanların tehlikeli gidiş dediği bu sürecin, Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları (ÇTYA) çalışmaları ile devam edeceği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme Süreci, ÇTYA, ÇTYA Karşılığı, OECD

UNAVOIDABLE GLOBALIZATION PROCESS: THE CASE OF MAI

ABSTRACT

After The Second World War capitalism and globalization process has gathered speed. The integration of colonies to the capitalist system as independent states, increases on capital exports and in the numbers and sizes of multinational corporations show us that globalization has entered to a new bounce period. In the late 1980s, bureaucratic dictatorships which were unable to exist long time with the globalization, have been added to the imperialist regime being collapsed one by one. Consequently, the barrier of regime to spread all around the world for 75 years, has disappeared.

In recent years, unavoidable globalization process that Turkey feels it thoroughly, has shown itself with the higher amount of capital mobility, and caused to eliminate process of all barriers preventing capital spreading in the world. This conduct that some specialists denominate as dangerous process is seen probably to go ahead with Multilateral Agreement on Investment (MAI) works.

Key words: Globalization Process, MAI, MAI Opposition, OECD

1. GİRİŞ

Yalnızca malların değil sermayenin de dünyanın dört bir tarafına ihraç edilmesiyle, banka sermayesinin sanayi sermayesiyle iç içe girmesiyle ve tekellerin egemenliğiyle şekillenen küreselleşme, kapitalist üretimin dünya ölçeğinde yayılmasının da ifadesi haline gelmiştir.

Sermayenin en verimli yerlere akması iktisadi mantığın temel ilkelerinden biridir. Bu sistemin gerçekleştirilmesi için sermaye akımlarının serbestleştirilmesi gerekmektedir (Krueger, 2000: 41). Sermaye her gittiği yeri eşitsiz de olsa bileşik bir şekilde geliştirmekte, kendini genişletmekte ve kârlarla gittikçe büyüyerek dünya üzerine yayılmaktadır. Bunların bir sonucu olarak da, krizler artık dünya krizleri, savaşlar artık dünya savaşları olarak yaşanmaktadır.

Ekonomi tarihinin yaklaşık sekiz yıl süren (1986-1994) en uzun, en çok ülkenin katıldığı, (nihai anlaşmaya 109 bağımsız ülke imza atmıştır.) ve en kapsamlı uluslararası pazarlık olan *GATT-Uruguay Görüşmeleri*'nin hukuki sistemini oluşturan temel anlaşmalar ile mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları "*Çok Taraflı Anlaşmalar*" başlığı altında düzenlenmiştir. İmzalanan anlaşmaların hepsi de 1995'de The Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından çalışmaları başlatılan Multilateral Agreement on Investment-Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI-ÇTYA) ve benzeri bir anlaşmanın temellerini oluşturmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, emperyalizme; gerek sermaye akımı önündeki engellerin ortadan kalkmaya başlaması ve yeni pazarların kapitalizme açılmasıyla ekonomik alanda, gerekse varlığıyla onu dizginleyecek bir gücün kalmamasıyla politik alanda oldukça büyük bir rahatlama dinamiği sunmaktadır.

Küreselleşme kendini en çok ekonomik alanda göstermiş ve artık '*hükümet yönetimi*' yerine "*ekonomi yönetimi*" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda son yıllarda çok büyük bir atılım gösteren bilgisayar ve bilişim teknolojisi, özellikle 1990'lardan itibaren her alanda hissedilen bir ilerleme göstermiştir (Güneş, 2001). Bütün bu yaşanan ekonomik liberalleşme süreci, sanayileşmiş ülkelerin ve onların sermayedarlarının dayatmasıyla hazırlanmaya başlanmış olan MAI ile birlikte yeni bir boyut kazanacak gibi görünmektedir. MAI'nin de dünya ekonomik sisteminde meydana getireceği etki -olumlu ya da olumsuz- kuşkusuz büyük olacaktır.

Büyük bir kısmı, MAI ve küreselleşme karşıtlarının dayanak noktaları esas alınarak hazırlanan bu çalışmanın ikinci bölümünde, sermayenin anayasası olarak da nitelendirilen MAI hakkında temel bilgiler verilmekte ve MAI'nin gelişim sürecine değinilmektedir. Küreselleşme sürecinde MAI'nin kapsamı ve muhtemel etkilerinin kısaca anlatıldığı üçüncü ve dördüncü bölümlerden sonra, beşinci bölümde dünyada oluşan MAI karşıtlığından söz edilmektedir. Altıncı bölümde MAI'nin Türkiye'ye olası etkilerinin kısaca anlatıldığı bu çalışma, özet niteliğindeki sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2. MAI'NİN GELİŞİM SÜRECİ

MAI, ülkemizin de üye olduğu OECD içerisinde 1995 yılından bu yana gizli görüşmelerle geliştirilen ve 1998 yılında imzalanması planlanan ancak; 70 ülkeden 1000'nin üzerindeki sivil toplum örgütlerinin ortak karşı duruşu, çalışmaları ve eylemleri ile şimdilik imzalanması engellenen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (ÇTYA)'nın İngilizce adının kısaltmasıdır (Yılmaz, 1999).

Büyük çoğunluğu ABD yatırımcılarının kontrolünde olan denizaşırı sermayenin hareketliliğinin güvence altına alınması amacı ve Amerikan sermayedarların, ABD hükümetine baskısı ile ortaya çıkan MAI, sermayedarların üç temel endişesi neticesinde ortaya çıkmıştır (Grewal, 2005: 128);

- O yıllarda artan kamulaştırma eğilimi,
- Hükümet uygulamalarının neden olduğu verim düşüklüğü,
- Yerli ve yabancı sermayedarlar arasındaki çifte standart uygulamaları.

ABD'de gelişen bu fikre, sermaye ihraç eden ülke hükümetlerinin de sıcak bakması ile MAI, OECD'ye üye 29 ülkenin¹, 1995'te çalışmalarını başlattıkları bir anlaşmadır. Uzunca bir dönem görüşmeleri gizli yürütülen bu anlaşma, taslak halindeyken dışarı sızdırılmış ve 1997 yılında kamuoyunun gündemine girmiştir. Daha önce yürürlüğe giren The North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Transatlantic Free Trade Agreement-Atlantik Ötesi Serbest Ticaret Anlaşması (TAFTA) gibi bölgesel anlaşmaların evrensel ölçekte yürürlüğe sokulması girişimi olarak da değerlendirilebilecek olan MAI görüşmeleri 1998 yılında sona ermiştir (Grewal, 2005: 129). Dış müdahaleler ve OECD'nin kendi içinde var olan partizan anlaşmazlıklar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanan bu görüşmelerden sonra MAI fikri ortadan kalkmamış ve söz konusu tartışma günümüze kadar sürmüştür.

MAI esas olarak şu anlayışlar üzerine kurulmuştur:

- Yabancı yatırımcılara eşit muamele yapma, ek yükümlülükler getirmeme,
- Sermayenin, yatırımcının ve kişilerin serbest dolaşımını sınırlamama,
- Bedelsiz kamulaştıramama,
- Devrim, ayaklanma, seferberlik, savaş vs. durumlarından doğabilecek zararların tazmini,
- Uyuşmazlıkların tahkim kurulu tarafından çözülmesi.

¹ Mayıs 1995'te bakanlar nezdinde toplanan OECD'nin MAI'nin gündeme geldiği oturumuna katılan ülkeler; Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Japonya, Kore, Meksika, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD'dir. Bunların yanında, Arjantin, Brezilya, Şili, Hong-Kong ve Çin de ilk oturumlardan itibaren gözlemci olarak katılmıştır. Daha sonra, Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovakya gözlemci olarak oturumlara davet edilmiştir (www.oecd.org). OECD üyesi bu ülkelerin dünya mal ve hizmet ticaretinin yarısından fazlasını elinde bulundurduğu dikkate alınırca, bu ülkelerin katılımı ile ortaya çıkacak ve tüm üyelerce imzalanacak bir MAI'nin muhtemel etkilerinin ne kadar büyük olacağı tartışılmazdır (Witherell, 1997).

Aslında bunların çoğu Bilateral Agreement on Investment-İkili Yatırım Anlaşmaları (BAI) gereğince uygulanan maddeler olmakla birlikte buradaki amaç, devletlerin yatırımcılara keyfi bir şekilde farklı kriterler uygulamasına engel olmak, sermaye hareketleri açısından gereksiz ve etkinliği önleyen uygulamalar olduğu düşünülen kısıtlamaları kaldırmaktır.

World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Anlaşmasının da imzalanmasıyla birlikte mal ve hizmet ticareti kapsamında gerçekleştirilen düzenlemelerin uluslararası sermaye için de yapılması gerekliliği, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere OECD'ye üye ülkeler nezdinde geniş kabul görmüş ve 1995 yılında MAI müzakereleri başlamıştır (McCormick and Thompson: 2004: 31).

Uluslararası sermaye sahipleri, ulus devlet hükümetleri eliyle ya da uluslararası kuruluşların desteğini arkasına alarak kendi başına 1900'lü yıllardan bu bugüne kadar çeşitli uluslararası birlik ve konsorsiyumlar² oluşturmuş ve bu girişimlerinin tümüne de 'küreselleşme' adını vermişlerdir. International Chamber of Commerce-Uluslararası Ticaret Odası (ICC), OECD, WTO, NAFTA, Asia-Pacific Economic Cooperation-Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), European Union-Avrupa Birliği (EU), General Agreement on Tariffs and Trade-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) bu birlik ve konsorsiyumlar arasında en geniş kapsamlı olanlarıdır. MAI'nin ilk tohumları GATT anlaşması ile birlikte atılmıştır. Önceleri WTO içinde düzenlenmesi düşünülen anlaşma, 134 üye ülkenin ikna edilmesinin güçlükleri göz önüne alınarak, 1995 yılının Mayıs ayından itibaren OECD'de görüşülmeye başlanmış ve görüşmeler 1997 yılı ortalarına kadar kamuoyundan gizli olarak yürütülmüştür. MAI anlaşmasının kamuoyuna yansması, OECD'deki MAI müzakerelerine katılan Fransız heyetinin kültürel alandaki çekincelerinde ısrarcı olması ve bu konudaki tartışmayı heyetteki temsilcilerinden biri yoluyla kamuoyuna sızdırması ile gerçekleşmiştir (Yılmaz, 1999).

Yılmaz (1999)'ın çalışmasında belirttiği üzere, kamuoyu tarafından duyulmasıyla dünya çapında oluşan tepkiler sonucunda Nisan ya da Ekim 1998'de imzalanması planlanan MAI anlaşması, 14 Ekim 1998'de Fransa ile Kasım-1998'de İngiltere'nin WTO'yu adres göstererek görüşmelerden çekilmesiyle, yatırımlar adıyla WTO'ya devredilmiştir.

MAI çalışmaları gizli olarak yürütülürken, anlaşma taslağının 1998 yılında dışarıya sızdırılmasıyla MAI karşıtları, bu tür anlaşmaları 'ulusal egemenlik' kavramı ile tartışılır hale getirmişlerdir. Birçok Sivil Toplum Kuruluşu tüm dünyada eş zamanlı MAI'ye karşı duruş gösterileri yaparak işçi örgüt ve sendikaları ile çevreci dernekleri harekete geçirmişlerdir. Karşılaşılan bu

² Konsorsiyumlar, belli bir az gelişmiş ülkeye iki-yanlı dış yardım verecek ülkelerin oluşturdukları mali birliklerdir. Konsorsiyum kanalıyla yardım alacak ülkenin ekonomik ve mali durumu gözden geçirilir, dış yardım ihtiyaçları belirlenir ve yardım yapanların dış yardım politikaları arasında uyum ve koordinasyon sağlanır. Bunlar geçici nitelikteki kuruluşlardır (Seyidoğlu, 1992: 494).

tepkiler sonucu geçici olarak askıya alınan MAI çalışmaları, zengin ülkelerin gayretleriyle sık sık yeniden gündeme getirilmiştir. Örneğin; WTO Bakanlar Konseyi'nin Eylül 2003'te Meksika'nın Cancun şehrindeki toplantısında, sermaye ihraç eden, WTO üyesi zengin ülkeler, MAI'yi ısrarla toplantı programına almak istemişlerdir. Yine toplantıya katılan gelişmekte olan ülke bakanlarının karşı çıkması ile başarısızlığa uğrayan MAI, günümüzde de her fırsatta gelişmiş ülkelerce gündeme getirilmeye çalışılmaktadır (Das, 2003).

OECD tarafından 1998 yılına kadar tamamlanması amaçlanan MAI, kuruluş mantığını GATT/WTO'dan alırken, model olarak da NAFTA'ya benzemektedir (www.citizen.org). OECD, bölgesel düzeyde var olan NAFTA gibi çok taraflı yatırım anlaşmalarını, uluslararası bir hukuksal zemin oluşturarak tüm dünya ülkelerine yaymak istemiştir.

MAI temelde NAFTA gibi bölgesel ticaret anlaşmalarına benzese de birçok yönden büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Appleton (2006)'a göre bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür;

-MAI, bir yatırım anlaşması iken, NAFTA birçok farklı konuyu içermektedir.

-MAI, imzalayan tüm ülke hükümet birimlerini bağlarken, NAFTA, bazı taşra, belediye gibi yerel yönetim istisnalarını bünyesinde barındırmaktadır.

-MAI, yatırım tanımını NAFTA'ya göre daha geniş bir yelpazede ele almaktadır.

-MAI, yerli sermaye avantajları ve sübvansiyonlara tamamen kapalı iken, NAFTA'da her zaman bir ulusallık uygulaması bulunmaktadır.

-MAI, yatırım teşviki uygulamasına tamamen kapalı iken, NAFTA'da bu uygulamalara sık sık başvurulduğu göze çarpmaktadır.

-Anlaşmayı imzalayan ülkeler NAFTA anlaşmasından 6 ay içinde çekilebilirken, MAI'de bu süre 15 yılı bulmaktadır.

-MAI'de ulusal muamele (national treatment)³ ve en fazla kayırılmış ülke kuramına (most favored nation treatment)⁴ büyük önem verilirken NAFTA'da bu ülkelerin istisnaları oldukça fazladır (multinationalmonitor.org).

Günümüzde kapitalist sistemin sorunu sermaye birikimi yetersizliğinden kaynaklandığından çözüm, yani kârların maksimize edilmesi, doğal kaynakların maliyetinin sıfır ve emeğin maliyetinin düşük tutulmasına bağlı bulunmaktadır (Sunsonline, 1998). Bu tür bir çözüm yolu sermayenin hiçbir yasal engelle karşılaşmamasına yani devletin müdahaleci ve koruyucu kimliğinden çıkmasına,

³ Anlaşmaya taraf olan her bir ülke, diğer anlaşma tarafı ülkenin yatırımcılarına kendi ülkesindeki yatırımcılar ile onların yatırımlarına (benzer koşullarda), kuruluş, işleyiş, genişleme, yönetim, kullanım, uygulama ve satış veya yatırımların diğer çeşit kullanımları sırasında uyguladığından daha az avantajlı bir muamele uygulayamayacağını ifade etmektedir.

⁴ En fazla kayırılmış ülke kuramı (The most favored nation clause), WTO üyesi olan bir ülke, eğer bir başka WTO üyesi ülkeye gümrük tarifesi vb. gibi birtakım ödümler vermişse, bu imtiyazlardan tüm üyelerin otomatik olarak yararlanması kuralıdır. Çünkü WTO üyesi ülkeler, yapılan çok yanlı anlaşmalar gereği, birine verilen ödünden, diğer bütün üyeleri de yararlandırır (Seyidoğlu, 1992: 226-227).

ekonomik düzenlemedeki yerini piyasa mekanizmasına bırakmasına dayanmaktadır. Başka bir deyişle, devlet:

- Üretim ve fiyat mekanizmasındaki belirleyiciliğinden,
- Yerli sermayeyi çeşitli teşviklerle yabancı sermayeye karşı korumaktan⁵,

-Ülke kalkınmasına pozitif katkı sağlaması için firmalara üretimin belli bir bölümünü ihraç etme zorunluluğu getirmekten,

-Yabancı sermaye girişini kontrol etmek için sermayenin üretime geçeceği sektörleri belirlemekten, -Sosyal sigorta ve güvenlik sistemini belirlemekten vazgeçmektedir.

Böylelikle, devlet toplum için zorunlu mal ve hizmetler de dahil olmak üzere, üretim ve fiyatlandırmadan çekilmekte, gelir dağılımını düzenleme işlevini fiyat mekanizmasına bırakmaktadır. Fiyat, üretimde kullanılan hammadde ve ara malından emek faktörüne kadar belirleyici etken haline dönüşmektedir. Sermayenin hedefi kârların artış hızının yükseltilmesi olduğundan fiyat, doğal kaynakların kullanımında da temel belirleyici olmakta; madenlerden enerji kaynaklarına kadar ülkenin doğal kaynakları en düşük, hatta sıfır maliyetle kullanıma açılmaktadır. Emek ile üretim arasındaki bağ kopartılarak emeğin sınıfsal niteliği değiştirilmekte; çalışma standartları çok uluslu ve ulus ötesi firmaların önceliklerine göre oluşturulmaktadır (Minibaş, 2002).

3. MAI'NİN KAPSAMI

“Biz tek bir küresel dünya ekonomisinin anayasasını yazıyoruz.”

1996 yılında WTO Genel Müdürü, Renato Ruggerio'nun söylemiş olduğu bu söz (www.aidc.org.za) önu alınamayan küreselleşme sürecinin nasıl bir boyuta geldiğini göstermektedir.

Stiglitz (1991: 16) ve Yılmaz (1999) gibi bazı yazarlara göre uluslararası sermaye, ulus devlet kimliği üzerinde bir yetki talep etmektedir. Ulus devletlerin tarihsel süreçte oluşturduğu sosyal devlet olma hakkını ve toplumsal kazançları, bir bir ortadan kaldırmak ve sömürü alanlarını genişleterek kârlarını maksimize etmek istemek isteyen uluslararası sermayenin amacı, ulus devletleri yalnızca sermayenin koruma örgütü olarak yapılandırmaktır. Uluslararası sermaye bu özelliği ile Klasik Emperyalizm tanımını değiştiren ya da bu tanımı en azından bugün yeni biçimiyle tekrar tartışılır bir konuma getiren yeni bir özellik arz etmiş bulunmaktadır.

MAI anlaşmasının getireceği radikal uygulamalar bu tür anlaşmaların kapsamından kaynaklanmaktadır. MAI'nin kapsamı; performans gerekleri,

⁵ Bebek endüstriler tezi, Birinci Dünya Savaşı öncesinde sanayisi henüz gelişmemiş olan Almanya'nın dış rekabete karşı kendini gümrüklerde koruyarak sanayisini belli bir düzeye getirme çabasını teorik düzeyde tanımlayan kavramdır. Birçok ülke için haklı bir sermaye kontrolü ise de MAI'nin aşırı uygulamalarıyla ve getirmiş olduğu zorunluluklarla bebek endüstriler tezi ortadan kaldırılmak istenmektedir.

istihdam gerekleri, kamulaştırma, uluslararası tahkim ve işleyişi bakımından ele alınmaktadır (Yılmaz, 1999).

3.1. Performans Gereklere

Anlaşmaya taraf olan bir ülke kendi ülkesindeki bir başka anlaşma tarafı veya taraf olmayan bir ülke yatırımcısının herhangi bir yatırımının kurulması, kazanç elde etmesi, yayılması, yönetimi, işleyişi, devamı, kullanımı, satışı veya diğer çeşit kullanma hakları ile bağlantılı olarak aşağıda belirlenen girişimlerden herhangi birine başvurmuyacak ya da bu talepleri ileri sürmeyecektir (Yılmaz, 1999).

-Belli bir düzeyde mal veya hizmet ihraç etmek,

-Milli Gelirin belli bir yüzdesi oranında üretim yapmak,

-Ev sahibi ülkede üretilen mal ve hizmetlerin şirket üretiminde kullanılması, satın alınması veya tercih edilmesi veya şirketin, gerek duyduğu satın almaları ev sahibi ülkede üretim yapan kişilerden tedarik etmesi,

-Söz konusu yatırım ile bağlantılı yabancı döviz girişleri veya ihracat veya ithalat hacmi gibi verilerin birbirleri ile bağlantılandırılması,

-Bu yatırım tarafından ev sahibi ülkede üretilen ürün ve hizmetlerin satışlarının kısıtlanması, satış hacmi veya ihracat hacmi ile yabancı döviz işlemleri üzerinden sağlanan kazançlar üzerine kısıtlamalar uygulanması,

-Teknoloji transferi, bir üretim süreci veya ev sahibi ülkedeki patent sahibi gerçek ve tüzel kişilere ait bilgilerin;

Bir ihtiyaç hali ya da işletmenin bir mahkeme, idari yargı veya rekabet kurulu tarafından rekabet yasalarını ihlal ettiği iddialarına çözüm teşkil etmesi, veya

Fikri hakların transferi ile ilgili olarak ve işletmenin Trade-Related Intellectual Property Rights-Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları (TRIP)⁶ anlaşması hükümleri dışına çıkması durumları haricinde talep edilmesi,

-Şirket merkezinin ev sahibi ülkede veya dünyada belli bir bölgede kurulmasının talep edilmesi, -Şirket tarafından üretilen ürün veya hizmetlerin anlaşmaya taraf ülkeden başka dünya piyasalarına veya belli bir bölgeye arzının talep edilmesi,

-Ev sahibi ülkede araştırma ve geliştirme konularında belli bir düzeye ulaşması gerekliliği, -Ev sahibi ülkenin vatandaşlarından belli bir

⁶ Fikri ve sınai, lisans ve patent haklarını koruyan kanunlar ve uluslararası düzenlemeler yaygın hale getirilmiş ve bunlara yazar hakları, sanatsal eser hakları, bilgisayar programları ve filmlerin yapımcı ve yayıncılarının haklarını koruyan birçok yeni düzenleme eklenmiştir. Buradaki amaçta WTO'ya göre "yaratıcı çalışma"yı ön plana çıkarmak olarak belirlenmiştir (WTO. 2005).

- yüzdesini istihdam etmesinin talep edilmesi, -Yerli bir şirketle ortak olmasının talep edilmesi,
-Şirket sermayesine asgari bir düzeyde yerli hissedarın katılması gerekliliği.

3.2. İstihdam Gereklileri

Bugün yoksul ve gelişmekte olan ülkeler açısından belki de enflasyondan çok daha önemli olarak işsizlik sorunu gündemi oluşturmaktadır. Ancak mal-hizmet ve para-sermaye hareketlerinin ülkeler arasında serbest bırakılmasına rağmen, işgücü hareketleri ciddi kısıtlamalara tabi tutulmaktadır. Bu da gelişmekte olan ülkeler üzerinde ciddi baskılara neden olmaktadır. İşverenler yurtdışına rahatça gidebilirken işçilerin böyle bir imkanı bulunmamaktadır. Bu da küreselleşmenin yol açtığı değişik bir asimetri olarak karşımıza çıkmaktadır (Toprak, 2001: 42-43).

Yıllardır genel kabul gören görüş, küreselleşme sürecinden çalışan kesimin her zaman zararlı çıktığı yönündedir. MAI de bu görüşü destekleyen uygulamalar içeren kurallar getirmektedir. MAI'ye göre, anlaşmaya taraf ülkeler, diğer anlaşma tarafı ülke yatırımcılarının, yatırımın gereği ya da yatırımcının tercihi doğrultusunda, ulusal kimliğine ve vatandaşlık hakkına sahip olup olmadığına bakılmaksızın, anlaşmaya taraf bir önceki ülkenin yetkili makamlarınca verilmiş geçerli bir kalma ve çalışma iznine sahip kişileri istihdam etmesine izin vermek durumundadırlar. Böylece bu istihdam bu kişilere verilen oturma ve çalışma izninin süre ve koşullarına uygun olacaktır (Yılmaz, 1999). Burada da görüldüğü üzere MAI'nin istihdam anlayışı yatırımcı ile sınırlı kalmakta, asıl üretimi yapan işçiler ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmemektedir.

3.3. Kamulaştırma

MAI ile bir anlaşma tarafı, başka bir anlaşma tarafının yatırımcısının, kendi ülkesindeki yatırımını doğrudan veya dolaylı bir yolla kamulaştırmayacak veya millileştirmeyecek veya aşağıda tanımlanan durumlar dışında kamulaştırmaya eş değerde etki yaratacak, yasa veya yasaları çıkarmayacaktır (Yılmaz, 1999):

- Kamu yararına bir amaçla,
- Ayrımcılık karşıtı bir temelde,
- Hukuki düzenlemeler doğrultusunda ve,
- Etkin, tatminkar ve derhal yapılacak tazminat ödentisi karşılığında.

3.4. Uluslararası Tahkim ve İşleyişi

MAI anlaşma metninde Dünya Bankası'nın tahkim kurumu olan International Centre for Settlement of Investment Disputes-Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID)⁷, uyuşmazlıkların çözüm merkezi olarak kabul edilmiştir. Yatırımcıya MAI anlaşması hükümlerinden herhangi birinin ulus devlet tarafından ihlal edildiği iddiası ile ICSID'da dava açabilme hakkı verilmiştir. Uluslararası tahkimde davalara, Dünya Bankası'nın yatırım ve ticaret uzmanları listesinden biri, davalı ulus devlet ve üçüncüsü ise yatırımcı ile davalı devletin mutabık kaldıkları bir uzman ya da mutabık kalınmaması durumunda ICSID'in atayacağı bir uzman tarafından gizli oturumlarda bakılmaktadır. Bu davalarda ilk olarak ulus devletin MAI anlaşması hükümlerine uyup uymamasına bakılmaktadır. Evrensel ve ulusal hukuklarda yer alan insan, emek ve çevre hakları gibi hiçbir konu tahkim sürecinde dikkate alınmamaktadır. Uluslararası tahkimde mevcut ICSID hükümleri ve Dünya Bankası ticaret ve yatırım uzmanları listesinde hukukçu bulunmamakta ve davaları hukukçu olmayan kişiler karara bağlamaktadır⁸.

Uluslararası piyasalarda firmalar ve sermayedarlar sadece kâr peşinde koşarlar. Hatta şirket sahipleri ve yöneticiler kârlarını maksimuma ulaştırmak için o kadar çabalarlar ki, bunlar tek amaca odaklanmış otomatonlardır. Yani bu şirketler kar getirmeyen tesislerini durdurup kazanamayan çalışanlarını hemen işten uzaklaştırabilirler (Stiglitz, 1991: 15). Bu durumda haksız birçok uygulamayı sergileyen dev tekeller ulus devlet hukukunu hiçe sayarak kendi MAI kurallarını tahkim aracılığıyla işleve sokmaktadırlar.

Ulus devletlerin kendi düzen ve varlığını korumaya yönelik önlemler alması, yeni yasalar çıkarması ya da mevcut yasalarda değişiklik yapmak istemesi halinde, eğer bu girişimler ulusötesi şirketlerin çıkarlarını olumsuz etkileyecek olursa ya da ileride etkileme ihtimali varsa 'kamulaştırma' ya da 'kamulaştırma doğurabilecek sonuç' olarak kabul edilecek ve konu uluslararası tahkime götürülebilecektir (Yılmaz, 1999).

Ulusal ve uluslararası hakem mahkemesi şöyle işlemektedir: Taraflar, bir anlaşmazlık çıkması halinde bunun hakem mahkemesinde çözüleceğini imzaladıkları sözleşmede tahkim kaydına almakta veya uyuşmazlık çıktıktan sonra hakeme gidileceğine dair bir tahkim sözleşmesi imzalamaktadırlar. Bir anlaşmazlık oluştuğunda, mahkeme oluşturma safhasına geçilmektedir. İki taraf da hukuk bilgisine, deneyimine ve dürüstlüğüne güvendikleri hakemlerini seçmektedirler. Ancak işin ilginç yanı, hakemlerin taraflar karşısında 'bağımsız' ve 'tarafsız' olmaları gerekmesinden kaynaklanmaktadır. Yani bir ülkenin seçtiği hakem mutlaka o ülkenin lehinde savunma yapacak ve karar verecek diye bir şart bulunmamaktadır. Sonra iki tarafın hakemi bir araya gelerek mahkemeye başkanlık yapacak üçüncü hakemi (başhakem) seçmektedirler (Tahkim

⁷ ICSID Dünya Bankası'nın arabuluculuğunda, ev sahibi hükümetlerle yabancı yatırımcılar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda çözüm yolları bulan, tarafsız olarak çalışan ve yine Dünya Bankası nezdinde 1966 yılında kurulan bir çalışma merkezidir (Worldbank, 2006).

⁸ MAI karşıtlarınca en çok eleştirilen durumlardan biri de budur.

kuruluşlarının sözleşmelerinde hakem sayısı farklılık taşıyabilmektedir.). Ardından, hakemler kendi görev ve yetkilerini belirlemekte, sözleşmede açık hüküm yoksa usul ve esas bakımından hangi hukuk sistemi ve kuralların uygulanacağı üzerinde görüşmektedirler. Sonra deliller, bilirkişi raporları ibraz edilmekte, incelenmekte, gizli görüşmeleri yapılmakta ve oybirliği veya çokluğu ile uyuşmazlık karara bağlanmaktadır. Karar aleyhine yapılan yasal başvuruların sonuçlandırılmasının ardından karar kesinleşmekte ve bu karar devlet mahkemesi kararı gibi icra edilmektedir (Kaya, 1999).

4. MAI'NİN MUHTEMEL ETKİLERİ

Yılmaz (2003) çalışmasında MAI'nin getirdiği/getireceği radikal değişimleri şöyle sıralamıştır:

-Yabancı yatırımcı, gittiği ülkede o ülke yurttaşlarının sahip olduğu haklara eşit veya daha fazla hak ve yetkiler talep edebilecek duruma gelecektir.

-En fazla kayırılan ülkelere tanınan tüm ayrıcalıklar MAI sonrasında, anlaşmaya taraf olan bütün yabancı ülkelerin yatırımcıları ile bu ülkelerde yatırımı bulunan ve aslında MAI'ye taraf olmayan ülkelerin yatırımcılarına da tanınmak zorunda olacaktır.

-Yatırım tanımı, içerisine portföy yatırımları ve fikri mülkiyet haklarını (patent-telif) da alacak kadar geniş tutulacaktır.

-Yabancı yatırımcı, gittiği ülkede emek standartlarına, çevre yasalarına uymak ya da belli düzeyde iş olanağı yaratmak, ihracata ve GSMH'ya katkıda bulunmak, üretim sürecinde yerli girdi kullanmak, teknoloji transferinde bulunmak gibi kısıtlamalara tabi tutulamayacaktır.

-Yabancı yatırımcılar yatırımları ile ilgili her kademedeki elemanı, istedikleri ülkeden yatırım yapacakları ülkeye getirebileceklerdir. Bu kişiler ulus devletin vatandaşı ile eşit haklara sahip olacaklardır.

-Her türlü kamulaştırma, dolaylı kamulaştırma veya bunlara benzer sonuç yaratabilecek her türlü devlet girişimi yasaklanacaktır.

-Uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Tahkim Kurullarına gidilecek ve şirketler devletleri dava edebileceği halde devletler, şirketleri uluslararası tahkimde yargılatma hakkına sahip olmayacaktır.

-Her türlü sivil itaatsizlik, grev, tüketici boykotları gibi toplumsal demokratik hareketler, ulus devletler tarafından engellenecektir. Aksi takdirde ulus devletler şirketler tarafından tek taraflı olarak belirlenecek bir tazminat tutarını ödemekle yükümlü olacaklardır.

Yukarıda maddeler halinde açıklanan etkilerinden sonra, Önder (2002) MAI'nin ikili bir işlevi olacağı üzerinde durmaktadır.

Birincisi, MAI'ye göre sermaye artık örtülü biçimde devletin varlığına gereksinim duymadığını ifade etmektedir. Böylece özelleştirmeler ile mülksüzleştirilen ve mali bağımlılık yolu ile siyasal kararlarda hareket serbestisi sınırlanan devlet, MAI ile daha ileri bir bağımlılık ilişkisi içine taşınmakta ve sermayenin mutlak denetimine alınmaya çalışılmaktadır. Bu gelişme sadece

gelişmekte olan ülkeler için değil, gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler için de geçerlidir. Burada görüldüğü üzere sermaye, devlet egemenliği ile çatışmakta ve ona üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışmaktadır. MAI'nin bir tür uzantısı niteliğindeki 'tahkim' konusu böylesi bir gelişmenin temel göstergesidir. Devlet yönetiminin sermayenin mutlak hakimiyeti altına girmesi, sermaye-toplum çatışmasında devletin sermayenin yanında yer almasına ve toplum üzerinde var olandan çok daha şiddetli bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmasına neden olacaktır.

MAI'nin ikinci yönü ise, sermayeler arasındaki çatışmaların ortadan kaldırılması ve sermaye dışı kesimlerin pazarlık gücünün sınırlandırılmasıdır. 'Ulusal muamele kuramı' ve 'en fazla kayırılmış ülke kuramı' tüm sermayeyi eşit işlem çizgisine taşımaktadır. Doğal olarak böylesi bir eşitleme, güçlü sermayenin güçsüzleri ortadan kaldırması sonucunu doğuracaktır (Önder, 2002).

Tüm katılımcı ülkelerce gizli bir şekilde yürütülürken yine gizlice imzalanılması düşünülen MAI'nin taslak metninin basına sızdırılması ile bu anlaşmaların bir takım uygulamalarıyla ulus devlet yönetimini nasıl etkisi altına alabileceği de ortaya çıkmıştır. Aşağıda maddeler halinde açıklandığı üzere hükümetlerin kendi yatırımcılarına bile vermediği ayrıcalıkları, uluslararası sermayedarlar ve spekülörlere verme garantisini kabul etmeye hazır oldukları, yine MAI'nin taslak metninde ortaya çıkmıştır.

4.1. Kamulaştırma ve Tazminat

Bir anlaşma tarafı, başka bir anlaşma tarafının yatırımcısının, kendi ülkesindeki yatırımını doğrudan veya dolaylı bir yolla kamulaştırmayacak veya millileştirmeyecek, kamulaştırmaya eş değerde etki yaratacak, yasa veya yasaları çıkarmayacaktır (Önder, 2002). Eğer kamulaştırma zorunlu hallerden birinden dolayı yapılmışsa da bazı kurallara uyulacaktır. Şöyle ki,

-Tazminat gecikmeksizin ödenecektir.

-Tazminat, yatırımın kamulaştırmanın yapılmasından hemen önceki piyasa değerine eşit olacaktır.

-Tazminat tutarı objektif olarak değerlendirilerek ve istenildiği şekilde transfer edilebilecektir.

-Yatırımcı transfer edilecek döviz cinsinin seçiminde serbest olacaktır. (Bundan dolayı hükümetler paranın bulunmasında gerek zamanlama ve gerekse fiyat açısından ciddi güçlükler yaşayabilecektir.)

-Tazminat tutarı, kamulaştırma tarihi ile fiziki ödemenin yapılacağı tarihe kadar geçecek süre için piyasadaki ticari oranlar üzerinden tahakkuk ettirilecek bir faiz tutarını da içerecektir.

4.2. Çatışmalardan Korunma

IMF, Dünya bankası ve WTO gibi MAI taraftarı kuruluşların politikalarının dolaylı ya da doğrudan neden olduğu krizleri izleyen yıllarda karşılaştıkları tepkilere rağmen politika dayatmalarına devam etmesi, başta

çevreci dernekler olmak üzere birçok sivil toplum örgütünün küresel buluşma nedeni olmuştur. Bu kurumların toplantılarında sokaklarda sergilenen şiddetli protestolar bu toplantıları engeller duruma gelmiştir. Bundan dolayı bu kurumlar artık toplantılarını dünyanın çok uzaklarına taşıyarak kasaba ya da köylerde yapmaktadırlar (Kazgan, 2005: 19). Çevreyi, ulusal kanunları, insan sağlığını, doğal yaşamı, dikkate almadan sadece kazanmayı amaçlayan ve ünlü spekülâtör George Soros'un 'yurtsuz' olarak nitelendirdiği Sermaye'ye karşı dünyada büyük tepkiler oluşmaktadır. Bundan dolayı sermayedarlar belki de MAI gibi anlaşmalarla yatırımlarını ve kârlarını garanti altına almak istemektedirler.

MAI, Sıcak para veya hedge fonları gibi tabirlerle ifade edilen (Bulutay, 2005, 76-77); risk almayan, zarardan kaçınan ve profesyonel spekülâtörlerce yönetilen, fakat en küçük bir karışıklıkta ve belirsizlikte bile hemen yer değiştiren büyük tutarlardaki fonlardan oluşan sermayenin kanunudur.

MAI'de ısrarlı olan gelişmiş ülkelere göre, anlaşma tarafının, yatırım yaptığı başka bir anlaşma tarafının ülkesinde, savaş veya diğer silahlı çatışmalar, olağanüstü durum, devrim, isyan, sivil kargaşa veya diğer benzer olayların olması muhtemeldir. Bundan dolayı zarar eden bir diğer anlaşma tarafının yatırımcısının zararı, ev sahibi konumda olan anlaşma ülkesi tarafından; işletmeyi eski durumuna getirmek, zararı karşılamak, tazminat ödemek veya benzer bir düzenleme ile karşılanacaktır. Bunu yaparken de zararı karşılayan ülke, her hangi bir üçüncü anlaşma tarafının yatırımcısı veya kendi yatırımcısına uygulayacağından daha az lehte bir muamele uygulayamayacaktır (Önder, 2002).

4.3. Performans Ölçütleri

Dinçer (2006)'e göre MAI, ev sahibi ülkenin yatırımcıya uygulayabileceği;

- Ürettiği mal ve hizmetlerin belirli bir oranını ihraç etme,
  - Teknoloji transfer etme,
  - Üretim sürecinde belirli bir oranda yerli girdi kullanma,
  - Belirli bir düzeyde istihdam sağlama,
  - Belirli bir üretim, yatırım, satış ve AR-GE düzeyine ulaşma,
  - Satış aşamasında bölge sınırlamaları getirme,
  - Yönetim merkezini yatırım yaptığı ülkede bulundurma,
  - Yerli yatırımcı ile ortak teşebbüs (joint venture) oluşturma,
- gibi ölçütlere uyma zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır.

5. DÜNYADA MAI KARŞITLIĞI

1980'den sonra yabancı sermayenin kendi kalkınma süreçlerine katkılarını ümit ederek mali piyasalarını dış dünyaya açan ekonomik olarak dirençsiz ülkeler, özellikle 1990 yılından sonra yoğun bir şekilde finansal krizlerle karşılaşmışlardır. Bu sonucu doğuran süreci Bulutay (2005, 33) şu nedenlere bağlamıştır:

- Birçok kalkınmakta olan ülkede dış borçlanma çok artmıştır.
  - Kalkınmakta olan ülkelerin kaynakları bu ülkelerin ödedikleri yüksek faizler nedeniyle gelişmiş ülkelere akmaktadır.
  - Sermaye hareketleri son yıllarda tersine dönmüş, sermaye bazı gelişmekte olan ülke gruplarından gelişmiş ülkelere, özellikle ABD'ye akmaktadır.
- Nedenleri ne olursa olsun yaşanan bu krizler ve onların sebep olduğu sosyo-ekonomik problemler WTO, OECD, IMF, World Bank-Dünya Bankası (WB) gibi kuruluşlara ve onların öncülüğünde imzalanacak MAI niteliğindeki bir anlaşmaya olan tepkileri artırmaktadır.

Ancak gelişmiş ülkelerin yönetiminde olan ve MAI niteliğindeki bir anlaşmayı hayata geçirmekte kararlı görünen bu kuruluşlar, sahip oldukları güç ve özellikler sayesinde, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, Avrupa'nın güçlü bir demokrasi geleneğine sahip olan ülkelerinde bile, kamuoyunun tercih ve eğilimleriyle tamamen zıt politikaların hayata geçirilmesini sağlayabilmişlerdir. Bunların başında sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, milli eğitim başta olmak üzere tüm kamusal hizmetlerin hükümet ile ilişkisinin kesilmesi, bazı çevrelere göre, ticari amaçlarla canlıların genetik yapısına müdahale edilmesi, doğanın ve kültürün tahribine olanak sağlanmasına bile izin verilmesi gelmektedir (Işıklı, 2000). Yani bu karşı duruşa rağmen yaşanan süreç, bu kuruluşların MAI'ye ulaşmada bir gün mutlaka başarılı olabilecekleri kadar ısrarcı ve kararlı olduklarını göstermektedir.

MAI'nin ortaya çıkmasıyla ve içeriğinin anlaşılmasıyla birlikte dünyanın dört bir yanında MAI karşıtı platformlar oluşturulmaya başlanmıştır⁹.

Güneş (2001)'e göre MAI aslında emperyalist ülkelerin, yeni dünya düzeni¹⁰ içinde yerini almasına dönük bir süreci ifade etmektedir ve MAI'den en çok zarar görecekt olanlar, bu gelişmiş ülkelerdeki mevcut yapılanma içinde bugüne kadar koruyabildikleri egemenlik ilişkilerini kaybedecek olan 'ulusötesi hale gelememiş' sermaye kesimleri olacaktır.

MAI karşıtı çevreler, Anlaşma'yı, çok uluslu şirketleri devletlerin de üzerinde bir güç sahibi yapacak bir metin olarak görmektedirler. Bu çevrelere göre MAI ile siyasi ve iktisadi gücün devletlerden çok uluslu şirketlere transferi ortaya çıkmakta ve bu güç transferi ile bir anlamda bireysel hakların çok uluslu şirketlere devri söz konusu olmaktadır (Dinçer, 2006). Başka bir deyişle, seçilmiş politika uygulayıcılarının kararlarında bağımsız davranması artık söz konusu olmayacaktır. Anlaşma'da getirilen ve ülkelerin beş yıl içinde ayrılma kararı veremeyecekleri, beş yıl sonra verirlerse de MAI anlaşma kurallarına onbeş yıl

⁹ Yakın zamanlarda ortaya çıkan ve 'küreselleşme karşıtı' diye adlandırılan bu gösteriler Türkiye'de de yapılmış, şiddetlenen antikapitalist akım Türkiye'den de destek bulmuştur. Dünyadaki küreselleşme karşıtı gösterilerde giderek artmaktadır. Nitekim 2000 yılı Aralık ayı başlarında Fransa'nın Nice kentinde yapılan Avrupa Birliği zirvesi sırasında gerçekleşen protesto gösterileri ve çıkan olayların ardından Fransız İşverenler Konfederasyonu Başkanı'nın ağzından dökülen sözler şöyleydi: "Artık gerçek bir anti-kapitalist siyasal-toplumsal hareketin karşılarında olduğunu patronlar bilmek ve ona göre davranmak zorundalar" (Yıldırım, 2004).

¹⁰ MAI karşıtlarına göre yeni dünya düzeni, sermayenin şekillendirdiği dünya düzenidir.

süre ile tabi olacakları hükmü ise karşıt çevrelerde oluşan tepkiyi artırmaktadır.

6. MAI'NİN TÜRKİYE'YE MUHTEMEL ETKİLERİ

1990'lı yıllarda ekonomik kriz yaşayan bütün ülkeler finansal serbestleşme sürecini yaşamış ülkelerdir. Kriz sürecine girmiş olan hemen hemen tüm ülkeler sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçmişlerdir (Toprak, 2001, 39-40). Bu yeni kur sisteminde kurlardaki dalgalanmalar ülkeye sermaye giriş çıkışlarında büyük dalgalanmalara neden olmuştur.

Yaşanan krizleri küreselleşme sürecine bağlayan yazarlara göre, küreselleşme iki şekilde krizlere neden olmaktadır (Toprak, 40-41); finansal serbestleşme ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi. Aynı zamanda küreselleşme ile artan dış ticaretin bu ülkelerin milli gelir seviyelerini oldukça artırdığını da inkar etmeyen bu yazarlara göre, küreselleşme süreci, önünde durulması oldukça zor olan onun için de dezavantajları avantajlara dönüştürmenin yollarının bulunması gerektiği bir olgudur.

Türkiye açısından bakıldığında, 1980 yılından sonraki dönemde hızlı bir dışa açılımdan sonra, Türkiye sermaye piyasalarını dünyaya açmış ve yabancı sermayeyi çekebilme veya ülkede tutabilmek için gerekli imtiyazları yabancı sermayeye veren birçok düzenlemeyi hızlı bir şekilde hazırlamıştır. Bazı çevrelere göre bu yapılanlar sonucunda Türkiye'nin geçici mali rahatlamalarından başka bir şey olmamıştır. Şöyle ki; enflasyon süregelenleşmiş, işsizlik yüzde 15'lere çıkmış, iç ve dış borç stoku çığ gibi büyümüştür. Gelir dağılımı, hem bölgesel ve hem de kişisel olarak bozulmuştur. Türk parası sürekli değer kaybetmiştir. Kamu kesimi finansman açığı sürekli büyümüştür. Bundan dolayı gerek yapılan özelleştirmelere, gerekse liberalleşen mali piyasalarımızın maruz kaldığı krizler yüzünden IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara ve çalışma konumuzu oluşturan MAI anlaşmalarına karşı büyük bir karşı cephe oluşmuştur.

Bulutay (2005: 76)'a göre yıllarca politika değişiklikleriyle Türkiye'ye çekilmeye çalışılan, özellikle sıcak para niteliğindeki kısa süreli yabancı sermayenin ülkeye girişi ile Türk ekonomisinin kaynakları faiz olarak söz konusu spekülâtlara ödenmektedir. Gündemde olan MAI anlaşmaları da dışarıdan borç verenlerin çıkarını her şeyin üstünde tutmaktadır. Buna rağmen MAI, ülkenin işsizlik, düşük ücret, artan iç ve dış borç miktarı, gelir dağılımı eşitsizlikleri, kaynak israfı gibi birçok sorunları yok saymaktadır.

MAI, uluslararası arenada olduğu gibi, Türkiye'de de, tartışmaya açıldığından bu yana geniş bir tartışma zemini bulmuştur. Dışa açık büyüme stratejisini benimseyen çevreler, böyle bir anlaşma ile Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yabancı sermaye üzerindeki caydırıcı etkisinin ortadan kalkacağını öne sürmektedirler. Bu etkinin ortadan kalkmasıyla birlikte artacağı düşünülen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yeni teknolojileri de beraberinde getireceği ve mali olanakları geniş olan çok uluslu şirketlerin yerli sermayenin yetersiz kaldığı projeleri gerçekleştirme olasılığı da bu çevreler tarafından vurgulanmaktadır. Bunlara ek olarak doğrudan yabancı yatırımların

artmasıyla birlikte daha da rekabetçi bir ortamın doğacak olması Türk sanayisinin yapısını da güçlendireceği ve uluslararası pazarlara açılma da Türkiye'ye önemli avantajlar sağlayacağı ileri sürülmektedir (Minibaş, 2002).

Öte yandan özellikle bir takım akademik çevrelerce, gelişmekte olan ülke statüsünde değerlendirilen Türkiye için MAI'nin ciddi bir tehlike arz ettiği vurgulanmaktadır. Her ne kadar MAI ile yabancı sermayenin akışı bir düzen altına alınacaksa da bunun sonuçta özellikle yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek isteyen ülkeler arasındaki rekabeti hızlandıracağı ve çok uluslu şirketlere giderek yerel sermayeden daha cazip fırsatlar yaratılacağı bu çevreler tarafından ileri sürülmektedir. Bu ise Minibaş (2000) tarafından Türk Sanayisi için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir.

7. SONUÇ

İktisadi anlamda küreselleşme, her şeyden önce malların ve giderek büyük ölçüde hizmetlerin ülkeler arasında serbest dolaşımı anlamına gelmektedir. Fakat bu iki büyük gruba giderek daha fazla katılan ve adeta engelleri ortadan kaldıran bir başka önemli üretim faktörü sermayedir. Yani malların ve hizmetlerin yanında giderek sermaye hareketlerinin de çeşitli engellerden arındığını, ülkeler arasında çeşitli sermaye hareketleri türlerinin serbest dolaşıma kavuştuğunu, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden de yararlanarak, sermayenin istediği yere istediği miktarlarda, istediği biçimlerde gidebildiğini görmekteyiz. Dünyadaki sermaye sahiplerinin siyasi etkisini ve etkin sermaye kuruluşlarının desteğini arkasına alarak hareket serbestisini kanunlarla korumaya çalışan sermaye ve onların koruyucuları şimdi de MAI'yi gündeme getirmektedirler.

MAI ile ulaşılmak istenen temel hedef, sermaye önündeki halihazırda olan engellerin kaldırılması ve bu yolla kaynakların daha etkin dağılımının sağlanması olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda taslak metinde dört temel unsur üzerinde durulmaktadır. Bunlar özetle, uluslararası sermaye hareketlerine yönelik tüm sınırlamaların kaldırılması ve tüm sektörlerin uluslararası yatırımlara açılarak kâr transferlerinin, yatırım miktar ve alanlarının tamamen serbest bırakılması; yabancı yatırımcıların ürettiği ürünlerin pazarlanmasına, üretilme biçimine ilişkin bütün olası sınırlandırmaların kaldırılması; ülkelerin kalkınma stratejileri gerektirse bile kendi yatırımcılarını özendirecek ve kısmen kayıracak herhangi bir uygulamaya gitmelerinin önlenmesi; uluslararası yatırımcıların yatırım yaptıkları ülke hükümetlerine dava açabilmelerini ve gerektiğinde tazminat talep edebilmelerini sağlamak amacıyla bir uluslararası tahkim sisteminin kurulmasıdır.

Diğer taraftan, küreselleşme sürecinde artan sermaye hareketlerinin uluslararası gelir dağılımında ciddi bozulmaları beraberinde getirdiği MAI karşıtı çevreler tarafından ileri sürülmektedir. Gerçekten de Dinçer (2006)'in yazısında açıkladığı verilere göre, son otuz yıl göz önüne alındığında, dünya gelirinden en

yüksek payı alan % 20'lik nüfus diliminin payının % 70'ten % 85'e çıktığı görülürken, en düşük payı alan son % 20'lik nüfus diliminin payının % 2,3'ten % 1,4'e düştüğü görülmektedir. Bu da bize, küreselleşme süreci ile gelir dağılımı adaleti arasında ters yönlü bir ilişkinin olabileceğini göstermektedir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkedeki özellikle sivil toplum kuruluşları destekli büyük karşı duruşa rağmen, OECD ve WTO işbirliğinde gelişmiş ülkelerin de MAI veya MAI benzeri bir anlaşmayı imzalayarak yürürlüğe koymaktan vazgeçeceği de beklenilmemektedir. Durum böyle iken, küreselleşmeyi zengin/gelişmiş ve zengin olmayan/gelişmemiş ülkeler arasında sürüp giden bir kavga olarak görmek yerine, ülkelerarası bir işbirliği, dayanışma ve diyaloga dönüştürerek, bu süreçten herkesin yararlanmasını sağlamanın yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- APPLETON, Barry (2006), "Comparing NAFTA & the MAI".
<http://www.appletonlaw.com/MAI/MAI-NAFTA.html> (15.09.2006)
- BULUTAY, Tuncer (2005), "Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Ticaret ve Döviz Piyasalarında 1980 Sonrası Gelişmelerin Temel Nitelikleri", Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, (Ed. Haluk ERLAT), **Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları**, 20-85, Ankara.
- DAS, Bhagirath Lal (2003), "A Critical Analysis of the Proposed Investment Treaty in WTO", July, Cancun-Mexico.
<http://www.globalpolicy.org/socecon/bwi-wto/wto/2003/07critical.htm>
(16.09.2006)
- DİNÇER, Oğuzhan C. (2006), "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Multilateral Agreement on Investment) Üzerine Bir Değerlendirme",
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/coktrf.htm>
(07.09.2006)
- GREWAL, David Singh (2005), "Network Power And Global Standardization:The Controversy Over The Multilateral Agreement On Investment", *Metaphilosophy* LLC and Blackwell Publishing Ltd., Vol. 36, Nos. 1/2, January 2005, 0026-1068, Oxford-UK.
<http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9973.2005.00359.x> (02.09.2006)
- GÜNEŞ, Zeynep (2001), "Küreselleşme ve MAI", Ankara.
<http://www.marksist.com/kureselleşme.htm> (10.09.2006)

- IŞIKLI, Alpaslan (2000), "Seattle, Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara.
http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/html/eng/ceko/isikli_seattle.htm
(03.10.2006)
- KAYA, Nafiz (1999), "Uluslararası Tahkim: Aydınlık mı Karanlık mı ?"
Ekonomi Muhabirleri Derneği, Ekonom Dergisi, Sayı:12-13, İstanbul.
http://www.emd.org.tr/ekonom/eko1213_dos.htm (04.10.2006)
- KAZGAN, Gülten (2005), "Dünden Bugüne Küreselleşmenin Ekonomik Temelleri", Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, (Ed. Haluk ERLAT), **Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları**, 1-20, Ankara.
- KRUEGER, Anna O. (2000), "Conflicting Demands on the International Monetary Fund", **American Economic Review**, 90(2), 38-42.
- McCORMICK, Rachel and Dixon THOMPSON (2004), "The Reversed and Responsible MAI: Responsibility Proven First, Investor Rights Second", Canada.
http://findarticles.com/p/articles/mi_hb1445/is_200406/ai_n6373220
(15.09.2006)
- MİNİBAŞ, Türkel (2002), "MAI: Önümüzdeki 1000 Yılın Anayasası", MAI Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul.
http://www.antimai.org/kitap/mai_taslak/minibas.htm (02.10.2006)
- ÖNDER, İzzettin, (2002), "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI): Sanal Devletin Yeni Anayasa Anlayışı", Ankara.
http://www.antimai.org/kitap/mai_taslak/onder.htm (02.10.2006)
- SEYİDOĞLU, Halil (1992), **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınları, Ankara.
- STIGLITZ, Joseph E. (1991) "Symposium On Organizations and Economics"
The Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, No. 2 (Spring, 1991), 15-24.
- SUNSONLINE (1998) "Development: Asians Question Global Investment Rules".
<http://www.sunsonline.org/trade/process/followup/1998/07220298.htm>
(05.10.2006)
- TOPRAK, Metin (2001), **Küreselleşme ve Kriz: Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

WITHERELL, William H., (1997), "Developing International Rules For Foreign Investment: OECD's Multilateral Agreement On Investment", **Business Economics**, 0007666X, Jan. 1997, Vol. 32, Issue 1.
http://findarticles.com/p/articles/mi_m1094/is_n1_v32/ai_19097927
(14.09.2006)

WORLDBANK (2006), "ISCID Cases-Introduction".
<http://www.worldbank.org/icsid/cases/cases.htm> (07.09.2006)

WTO (2005), "Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights".
http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm0_e.htm (08.09.2006)

YILDIRIM, Nazım (2004), "Küreselleşme: Efsaneden Gerçeklere...".
http://www.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=2 (07.09.2006)

YILMAZ, Selim (1999), "Yaşamımıza Verilmek İstenen Son Biçim: MAI", **İSMMMO Mali Çözüm Dergisi**, Sayı-48, İstanbul.
<http://www.antimai.org/mkl/sy99mai.htm> (09.09.2006)

YILMAZ, Gaye (2003), "Kuralsız Bir Dünyaya Doğru: Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni" Birinci Bölüm, Ankara.
http://www.antimai.org/kitap/kuralsiz_dunyaI.htm (10.09.2006)

Başvurulan Diğer Kaynakların İnternet Adresleri:

http://www.antimai.org/kitap/mai_taslak/taslak4.htm
(15.09.2006)

http://www.antimai.org/kitap/mai_taslak/taslak5.htm
(13.09.2006)

<http://www.globalpolicy.org/socecon/bwi-wto/indexmai.htm>
(15.09.2006)

<http://www.citizen.org/trade/issues/mai/articles.cfm?ID=5624>
(16.09.2006)

<http://multinationalmonitor.org/mai/two.html#national>
(17.09.2006)

<http://www1.oecd.org/daf/mai/intro.htm>
(15.09.2006)

<http://www.aidc.org.za/?q=book/view/89>
(13.09.2006)

NÂMIK KEMÂL HAKKINDA SARAY'A VERİLMİŞ ÜÇ JURNAL

Dr. İhsan SÂFİ

Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, MANİSA.

ÖZET

Bu makalemizde, Türk edebiyatının yenileşmesinde önemli şahsiyetlerden birisi olan Nâmık Kemâl hakkında Saray'a verilmiş üç jurnal üzerinde durduk. Böylelikle kültürümüzün ve edebiyatımızın değişme seyrinde önemli bir süreç ve dönemeç olan Tanzimat döneminde eski ve yeni arasındaki çatışmanın bir safhasına, az da olsa resmi kaynaklardan hareketle cevaplar bulmaya, örnekler getirmeğe çalıştık. Kemâl'in, bu mücadelesinde nasıl zorluklar çektiğini, hakkında nasıl faaliyetler yapıldığını, başta Vatan yahut Silistre piyesi olmak üzere devrinde onun eserlerine bazı kesimler tarafından nasıl bakıldığını ortaya koymak istedik. Bir başka deyişle edebiyatımızdaki Nâmık Kemâl ve Vatan yahut Silistre hadisesine belgelerle katkıda bulunmaya çalıştık.

Çalışmamız gösterdi ki, Nâmık Kemâl devrinde taraftarlarını etkileyen, muhaliflerini korkutan, onları kendisi aleyhinde tedbirler almaya sevk eden, Türk kültür ve edebiyat hayatının önemli şahsiyetlerinden birisidir. Bunda onun edebî eserlerinin de büyük rolü vardır.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı, Jurnalcılık, Tiyatro, Vatan Yahut Silistre.

THREE DENOUNCEMENTS GIVEN TO THE PALACE ABOUT NAMIK KEMAL

ABSTRACT

In this essay, we analyzed three denouncements given to the Palace about Namık Kemal who was one of the most prominent persons in renovation of Turkish literature. We, by referencing official resources, try to find some answers and try to give some examples about a phase of the clash between old and new schools in Tanzimat (Reform) period which was a milestone in our cultural and literary change process. We try to make it clear how Namık Kemal has faced difficulties in his struggle, how some activities carried against him, how his works, primarily Vatan Yahut Silistre drama, perceived by some fractions. In other words, we try to provide Namık Kemal and Vatan Yahut Silistre event in our literature with official documents.

Our works shows us that Namık Kemal was one of the important personalities of Turkish cultural and literary life who influences his supporters and scares his opponents and forces them to take some measures about him. His literary personality has also great role in this.

Keywords: Namık Kemal, Tanzimat (Reform) Period Turkish Literature, Denouncement, Vatan Yahut Silistre.